

Zbigniew Kęsek*

PAMIĘĆ O PRZESZŁOŚCI WYRAZEM DNIA DZISIEJSZEGO

A MEMORY OF THE PAST AS AN EXPRESSION OF THE PRESENT

Architektura dnia wczorajszego ma znaczenie także dziś, nie zawsze obecna fizycznie doznawana jest przez zachowanie mentalne związane z uwarunkowaniami choćby kulturowymi. W obecnym czasie jej znaczenie może być niezmienne, nieco mniejsze lub większe. Podobnie dzieje się z jej przeznaczeniem. Zazwyczaj obiekty *przeszłości* adaptowane są na cele współczesne, tak by ich użyteczność była ważnym elementem funkcjonowania we współczesnej przestrzeni. W artykule zaprezentowane zostały nowe realizacje dotyczące *starej* architektury. Opierają się one na działaniach restauracyjnych, modernizacyjnych lub związanych z rewitalizacją. Działania te dostosowują architekturę różnych okresów do wymagań czasów obecnych, przez co obiekty architektoniczne nie przemijają, trwają nieprzerwanie, próbując sprostać nowym wymaganiom i często nowym funkcją jakie pełnią. Przeszłość i teraźniejszość niemal się równoważy w chwili, gdy do głosu dochodzi architektura regionu. Bez względu na przynależność i charakter architektura *dnia wczorajszego* może być postrzegana jako fragment tego, co ważne dziś.

Słowa klucze: restauracja, modernizacja, rewitalizacja, współczesna przestrzeń

Yesterday's architecture is important today as well. Not always physically present, it is experienced through mental behavior related to cultural conditions. Nowadays, its importance may be unchangeable, a little lower or higher. The same applies to its intended use. Objects of *the past* are usually adapted for contemporary purposes which makes their usefulness an important element of functioning in a contemporary space. This article presents some new implementations concerning *old* architecture. They are based upon some restoring, modernizing or revitalizing actions which adjust architecture from various periods to current requirements. That is why architectural objects do not fade away – they remain and try to satisfy new requirements and, frequently, the new functions they fulfill. The past and the present seem to be in balance when the architecture of a region has its say. Regardless of its affiliation and character, the architecture of *the past* may be perceived as a fragment of what is important at present.

Keywords: restoration, modernization, revitalization, contemporary space

* Kęsek Zbigniew, dr inż. arch., Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, Instytut Projektowania Urbanistycznego.

Architektura z przeszłości w świecie współczesnym przyjmuje wiele form i funkcji, jest jednak wciąż obecna i nie przemija. Często obecność ta odnosi się do skojarzeń mentalnych, wówczas pozostawia po sobie pewien ślad we współczesnej przestrzeni miejskiej. Jako przykład może posłużyć mur berliński, którego fizycznie już nie ma. Do dziś pozostały jednak konsekwencje jego obecności, które uwidaczniają się nie tylko w strukturze przestrzennej Niemiec, ale także w świadomości społecznej. Obiekty z przeszłości pozostają często wspomnieniem tworzącym własną historię. R. Shusterman część swoich rozważań filozoficznych poświęcił obecności – nieobecności muru berlińskiego. Pomimo jednak jego fizycznej nieobecności podział wprowadzony przez mur pozostaje obecny. Widoczny w różnicy pomiędzy wizualną kulturą Wschodu i Zachodu [1].

Architektura z przeszłości choć niekiedy z różnych powodów wyeliminowana, jest ciągle żywa, trwa w kulturze, sposobie myślenia danej społeczności. Zazwyczaj jednak architektura z czasów odległych współtworzy klimat czasów obecnych. Jej wartość zależy najczęściej od dwóch czynników. Pierwszy to stan techniczny zabytków, a drugi dotyczy indywidualnych wartości konkretnego miejsca, w którym architektura z przeszłości jest obecna. Bardzo często decyduje o jego tradycji, a nawet tożsamości. Obiekty zabytkowe mogą być na tyle *mocnymi formami*, że współtworzą wizerunek miejsca, jego kulturę.

Kondycja architektury *dnia wczorajszego* jest zależna od współczesnych działań remontowych. Przykładem takich realizacji jest pałac w Łańcucie. Łańcut to miasto podziwiane przez turystów z różnych stron świata, zachwyca przede wszystkim perłą architektury – pałacem Lubomirskich. Zamek chodź wiele razy przebudowany od zawsze służył miastu. Sam Lubomirski kazał umieścić na portalu bramy wejściowej do obiektu tablicę z tekstem *...budowę tę wznioł ozdobił*

bił aby odpoczniecie zgotować siłom (...) staraniem o dobro publiczne (...) wojnami (...) steranych, ażeby zaś pożytkowi współczesnemu mogła służyć, twierdzą dołączył [2]. Dzisiaj prowadzonych jest wiele inwestycji wspierających stan techniczny i wizualny obiektów tworzących kompleks pałacowo – parkowy, między innymi zmodernizowano w sposób współczesny storczykarnię, maneż i kasyno. Inwestycje te miasto poczyniło na podstawie rozpisanego w 2004 r konkursu. Maneż zaadaptowano na przestrzeń z kasami biletowymi oraz na siedzibę Podkarpackiego Centrum Dziedzictwa. Kasyno na Muzeum Miasta i Regionu, a storczykarnię przebudowano z zachowaniem pierwotnej funkcji uzupełniając wnętrze o kawiarnię. Każdy z obiektów pochodzi z XIX w i ma swoją historię. Dziś obiekty nadal funkcjonują i uważane są za pereły architektury zabytkowej, są nie tylko śladem po czasach odległych, ale doskonale wpisują się w czasy obecne. Dzięki zabiegom remontowym i modernizacyjnym architektura trwa, nie przemija dostosowując się do czasów współczesnych. Storczykownia – szklarnia, tak jak przed laty znajduje się w części parkowej kompleksu. W wyniku zniszczeń powojennych obiekt zbudowano niemal na nowo pozostawiając zabytkowa stalową konstrukcję. Nowy wyraz stolarni tworzy harmonijną całość z otaczającą zielenią. O historii obiektu, jego przeszłości przypominają secesyjny detal pozostawiony w części wejściowej do szklarni. Motywy roślinne nadają jeszcze większej lekkości obiektowi, a także wzmacniają jego charakter, który przecież ściśle związany jest z przeszłością. Nowym elementem zespołu szklarni jest wewnętrzny dziedziniec, który niegdyś był całkowicie zabudowany, dziś z trzech stron otoczony jest szklarniami, a z czwartej zabytkowym obiektem kotłowni. Od strony wejścia na dziedziniec w elewacjach pozostawiono ślepe wejścia z naczółkami sugerując obecność dawnych traktów biegnących wewnątrz zespołu szklarniowego, dziedziniec pozostaje w stałym

1. Zamek w Łańcutcie – elewacja frontowa / Łańcut Castle - front elevation
2. Oranżeria z połowy XIX w. od strony południowej / Orangery from the mid-nineteenth century on the south side
3. Muzeum powozów / Museum of carriages
4. Dom Jana Karpiela Butecki / Jana Karpiela Butecka's house

1

2

3

4

kontakcie z otaczającą go zielenią parkową. Nowa, kawiarnia zaprojektowana została na wodzie, w której umieszczono kamienie i kwiaty w donicach. Drewniany pomost przykryty jest jasnym płótnem rozciągniętym naciągach i podporach stalowych. W kawiarni dominuje zieleń; palmy, krzewy – wszystko w otoczeniu elementów drewnianych (drewniane panele, zadaszenie nad rozciągniętym płótnem, a nawet drewniane donice). Storczykownia jest przykładem obiektu utrzymanego w kształtującym się w Polsce stylem współczesnego projektowania w zabytkowym kontekście. Choć zabytkowy obiekt poniekąd zyskał nowy charakter, dostosowany do współczesnych potrzeb i wymagań podtrzymuje także zależność od wartości historycznych, dzięki czemu duch i charakter zabytkowy znalazł także swoje odzwierciedlenie we współczesnych działaniach projektowych. Rewitalizacja storczykarni, maneżu i kasyna – obiektów przynależnych do zamku w Łańcucie stworzyła możliwości dostosowania ich do potrzeb, jakie w chwili obecnej mają pełnić. Aranżacja poszczególnych fragmentów wnętrza modernizowanych obiektów dała możliwość wykorzystania ich w różny sposób. Dziedziniec może stanowić miejsce kawiarni letniej, a także przestrzeni koncertowej lub galerii czy też przestrzeni wystaw plenerowych. Drewniane podesty, żwirowe ścieżki, a także kwiaty zbliżają nas do otaczającego dziedziniec parku, stanowią jego kontynuację. Maneż z 1834 r. służył niegdyś jako ujeżdżalnia, obecnie zaplanowano tu: informację, kasy, biuro przewodników. Ważne miejsce zajmuje galeria sztuki regionalnej i mała scena. O historycznym charakterze tego miejsca świadczy odrestaurowana konstrukcja hali przekryta więźbą dachową o rozpiętości 29 metrów. W jej płaszczyznę wmontowano współczesne świetliki, które zapewniają dostęp światła do wnętrza od góry, dotychczas wnętrze doświetlane było przez pojedyncze otwory okienne umieszczone tylko z jednej strony budynku. Przestrzeń handlowa wyekspozowana została za pomo-

cą szklanych ścian tworzących zamknięte prostopadłości wmontowane między masywne ramy drewniane. W szklanych pomieszczeniach umieszczono też zaplecza i sanitariaty. Elementy architektury zabytkowej towarzyszą współczesnym rozwiązaniom, takim jak tafle szkła stanowiące przegrody dla poszczególnych sektorów usługowych, świetlne słupy oświetlające ciągi komunikacji. Wszystkie instalacje zostały umieszczone w pomieszczeniach wybudowanych pod budynkiem. Zmianie uległa także posadzka, piaskowe klepisko zastąpiono drewnianym brukiem, który powoduje, poprawę akustyki. Odrestaurowana dawna ujeżdżalnia to połączenie wartości historycznych z nowoczesnością, i które jest kolejnym dowodem na to, że architektura z przeszłości stać się może fragmentem współczesności, dodatkowo można ją postrzegać jako element dziedzictwa, który ma edukować i który może zaistnieć w charakterze bardziej nam współczesnym. Połączenie wątków historycznych z elementami architektury nowoczesnej to także próba nowego spojrzenia na zabytek. Zrealizowany projekt budzi podziw także wśród turystów. Zaskakujące wnętrze tym bardziej staje się interesujące, że obiekt z zewnątrz nie sugeruje, że wewnątrz znajduje się ciekawe połączenie architektury zabytkowej z nowoczesną.

Najczęściej obiekty zabytkowe zlokalizowane są w ścisłych centrach miast, które mają charakter historyczny i niejednokrotnie obecny jest w nich duch współczesności. Przejawia się on za sprawą nowych funkcji jakie pełnią te obiekty. Przeszłość wkracza w czasy współczesne również przez pamięć, wspomnienie tego co już kiedyś było.

Architektura z przeszłości jest na tyle silna, że często nowe obiekty do niej nawiązują wzmacniając styl i charakter danego regionu. *Na uboczu Wielkiej Architektury tworzonej przez Wybitnych Architektów w myśl Rewolucyjnych Idei pozostawało zawsze (i pozostaje nadal) to, co nazwać możemy budownictwem tradycyjnym. Stanowi ono nie tyle przeciwieństwo Wiel-*

kiej Architektury, co zjawisko znajdujące się „obok” rozwijające się własnym rytmem i żyjące własnym życiem [3]. Architektura współczesna nawiązując do tego co było, i co wpisało się historię i kulturę miejsca staje się znakiem rozpoznawalnym obiektu zapewniającym ciągłość tradycji, co w czasach obecnych przejawia się jako promocja idei slow design. Prowadzi ona do architektury wernakularnej, czyli tej, którą można nazwać rodzinną, ojczyzną. Jako przykład może posłużyć po części architektura Zakopanego, a właściwie architektura w stylu zakopiańskim opierająca się na witkiewiczowskiej dekoracji, która czerpie wzorce z góralskiej chałupy, folkloru tego miejsca. Przeszłość wkracza we współczesność przez nawiązanie do tradycji. Dom własny Jana Karpiela – Buteczki znanego zakopiańskiego architekta poprzez zasto-

sowanie licznych zdobień elementów budynku bardzo mocno nawiązuje do willi *Koliba* będącej pierwowzorem stylu witkiewiczowskiego. I tym razem przeszłość stała się fragmentem współczesności, choć zaprezentowany tym razem obiekt nie posiada wartości historycznej to do niej nawiązuje, opowiadając o tym co było ważne w architekturze *dnia wczorajszego*, w architekturze o charakterze regionalnym silnie związanej z tradycją i kulturą miejsca.

Zaprezentowane przykłady pokazują, że architektura może trwać bez względu na rodowód historyczny, charakter czy funkcję z przeszłości, granica między tym, co było a tym, co jest coraz bardziej się zaciera. Niektóre z obiektów ze względu na swoją wartość historyczną są bardziej doceniane właśnie dziś a nie w czasach kiedy były wybudowane.

PRZYPISY

- [1] R. Shusterman, *Estetyka pragmatyczna i doświadczenie nieobecności miejskiej*, tłum. Blanka Brzozowska, Kultura Współczesna, 2004, s. 69.
 [2] J. Bogdanowski, *Fortyfikacje łańcuckie na tle małopolskiej sztuki obronnej*, Łańcut 1976, s. 209.
 [3] B. Ciarkowski, *Neo – Folklor, wernakularyzm i architektura wernakularna*, Green2, Kraków 2009, s. 78.

BIBLIOGRAFIA

- Shusterman R., *Estetyka pragmatyczna i doświadczenie nieobecności miejskiej*, tłum. Blanka Brzozowska, Kultura Współczesna, 2004.
 Bogdanowski J., *Fortyfikacje łańcuckie na tle małopolskiej sztuki obronnej*, Łańcut 1976.
 Ciarkowski B., *Neo – Folklor, wernakularyzm i architektura wernakularna*, Green2, Kraków 2009.